

Investigating the Social, Cultural, and Political Factors Affecting the Tendency Toward Democratic Values among the Citizens of Wasit Province, Iraq Country¹

Sajjad Shamkhi Ali¹, Mohammad Taghi Sabzei^{2*}, Mohammad Mobaraki³, Asadollah Naqdi⁴, Hamid Yahyavi Hamedani⁵

1- PhD student in Sociology, Iranian Social Issues Orientation, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

2- Department of Social Sciences, Faculty of Economic and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

3- Assistant Professor of Department of Sociology, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

4- Professor of Sociology, Department of Sociology, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

5- Assistant Professor of Department of Political Science, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

ARTICLE INFO

Research Paper

Article history:

Received: 23 July 2026

Accepted: 02 October 2026

Published online:

04 October 2026

Keywords: *Democracy, Democratic Values, Wasit Province, Iraq.*

<https://www.srds.ir/?adsc=4192>

Abstract

Background and Objective: Tribal culture and tribal affiliations are important factors in political decision-making and political actions in Iraq, overshadowing democratic values and marginalizing them. The present study was conducted to investigate the social, cultural, and political factors affecting the inclination toward democratic values among citizens of Wasit Province, Iraq.

Methodology: This is an applied, descriptive-analytical study conducted within a quantitative paradigm using a survey method. The statistical population comprised all citizens of Wasit Province, Iraq, totaling 1,415,034 people. The sample size was estimated at 600 respondents using Cochran's formula. Data were collected through a researcher-made questionnaire developed based on the theoretical foundations of the study. The face validity of the questionnaire was confirmed by professors and experts, and its reliability was established using Cronbach's alpha coefficient. Data were analyzed using SPSS 26 and LISREL 9.

Results and findings: The findings indicated a significant relationship between social, cultural, and political factors and the inclination toward democratic values among citizens of Wasit Province. Factors including media literacy, with an effect intensity of 16.4%; internet literacy, 18.2%; social capital, 12.1%; urbanization, 14.3%; cultural capital, 14.9%; employment in the industrial sector, 10.1%; employment in the service sector, 15%; and participation in civil institutions, 16.1%, had positive effects on the inclination toward democratic values among citizens of Wasit Province.

Citation. Shamikh Ali, S., Sabzehei, M. T., mobaraki, M., naghdi, A. & Hamadani, H. Y. (2027). Investigating the Social, Cultural, and Political Factors Affecting the Tendency Toward Democratic Values among the Citizens of Wasit Province, Iraq Country. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 7(4), 67-83.

https://www.srds.ir/article_254405.html?lang=en

© The Author(s). Publisher: *Private with Cooperation Iranian Geography and Urban Planning Association.*

¹ This article is derived from the PhD Thesis entitled 'An Analysis of Social Factors Influencing the Inclination Toward Democratic Values Among Citizens of Wasit Province, Iraq Country, conducted by the first author under the supervision of the second and Third authors and the advisory of the Fourth and Fifth authors at Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran, Iran."

*Corresponding author: m.sabzehei@basu.ac.ir.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

A democratic government and society are founded on a set of principles and beliefs known as democratic values. These values guide democratic governance and aim to ensure fair and inclusive government in which the rights and interests of individuals are respected and protected. They include political equality, individual freedoms, human rights, the rule of law, transparency, accountability, and citizens' participation in decision-making processes (Maximino et al., 2024). Democratic values also reflect a democratic way of life based on respect, equality, fairness, and freedom.

Citizens' inclination toward democratic values can be influenced by various social, cultural, and political factors, including changes in traditional culture, social and cultural capital, tribalism, different forms of literacy, political awareness, economic conditions, urbanization, and rational action. Cultural openness and tolerance may facilitate democratic development, while economic and cultural capital and the expansion of mass media can strengthen citizens' democratic orientations.

Iraq provides an important context for examining these factors because its society experienced decades of authoritarian rule and, following the fall of the Ba'athist regime, has faced significant challenges in developing democratic governance. A nationwide survey by the International Republican Institute (IRI) found that although 45% of Iraqis considered democracy the best form of government, 77% assessed the current state of democracy as bad. Distrust was particularly high toward political parties (94%), parliament (83%), and the Independent High Electoral Commission (74%). These findings indicate a considerable gap between support for democracy and citizens' satisfaction with its actual performance (IRI, 2020). Furthermore, Iraqi political parties have continued to exhibit patrimonial and non-democratic characteristics, limiting the consolidation of democratic institutions.

Urbanization and migration from rural to urban areas may weaken traditional and tribal structures and contribute to socioeconomic and cultural transformation. Accordingly, this study examines the social, cultural, and political factors associated with citizens' inclination toward democratic values in Wasit Province, Iraq.

The study hypothesizes relationships between democratic values and cultural capital, social capital, industrial and service-sector employment,

participation in governmental and nongovernmental institutions, literacy (school, media, and internet), and urban residence.

Methodology

This study is an applied, descriptive-analytical research project conducted within a quantitative paradigm using a survey method. The statistical population consisted of 1,415,034 citizens of Wasit Province. The province includes Al-Kut, Aziziyah, Al-Suwaira, Al-Hay, Numaniyah, Zubidiyah, Al-Ahrar, Al-Muwaffaqiyah, and Badra. Using the Cochran formula, a sample of 600 respondents was selected.

Data were collected through a researcher-made questionnaire based on the theoretical foundations of the study. Face validity was assessed by university professors and experts, and reliability was confirmed using Cronbach's alpha (0.893). The unit of analysis was the individual. Data were analyzed using SPSS 26 and LISREL 9 through descriptive statistics, Pearson correlation, linear regression, confirmatory factor analysis, and path analysis.

Results and Discussion

1. Description of Respondents' Individual, Social, and Economic Characteristics

Among the 600 respondents, 62% (372) were male and 38% (228) were female. The largest age group was 31–40 years, representing 62% of the sample, while the smallest was 51–60 years, representing 9%.

Regarding education, 15% were illiterate, 49% had reading and writing literacy, 11% had a diploma, 18% had an associate or bachelor's degree, and 7% held master's or doctoral degrees. Regarding urban residence, the largest group had 10–15 years of urban living experience (27%), while those with less than five years and more than 20 years each represented 13%.

For service-sector employment, the largest group had less than five years of experience (31.8%), while the smallest had more than 20 years (8%). For industrial employment, 43.8% had less than five years of experience and 4.8% had more than 20 years. In terms of religion, 65% were Shiite Muslims, 22% Sunni Muslims, 6% Christians, and 7% followers of other religions.

2. Description and Comparison of Means

The mean scores of the main research variables were as follows: media literacy 3.1057, Internet literacy 3.2542, economic capital 3.3633, social capital 3.2625, cultural capital 3.2633, rational action 3.2110, media use 3.0645, political

awareness 3.4288, tribalism 4.24392, social tolerance 3.4630, freedom of expression and opinion 3.4052, political trust 3.3731, and dialogue 3.0864.

Most variables were at a moderate level. Tribalism had a high mean level, while social tolerance, freedom of expression and opinion, political trust, and dialogue were at moderate levels.

3. Inferential Analysis and Hypothesis Testing

The regression model reported a correlation coefficient of $R = 0.648$. The adjusted R-squared was reported as 0.336, indicating that social factors explained approximately 33.6% of the variation in the tendency towards democratic values. The overall regression model was statistically significant ($F = 18.110$, $p < 0.001$), supporting the general research hypothesis that social factors affect citizens' tendency towards democratic values.

Media literacy had a significant positive effect of 16.4% ($p < 0.001$). Internet literacy had a positive effect of 18.2% ($p < 0.001$). Rational action had a positive effect of 14.3% ($p = 0.013$). Economic capital had a positive effect of 12.1% ($p = 0.002$). Cultural capital had a positive effect of 14.9% ($p = 0.001$). Media use had a positive effect of 10.1% ($p = 0.014$). Political awareness had a positive effect of 15% ($p = 0.022$).

Tribalism had a statistically significant negative and inverse effect, reported in the study as -16.1% ($p < 0.001$). The article explains that increasing tribalism is associated with a decline in democratic orientations because tribalism is connected with traditional action and blood and tribal affiliations rather than action based on democratic values.

Conclusion

The study examined the social factors affecting the tendency towards democratic values among citizens of Wasit Province, Iraq. The findings indicate that citizens' democratic orientations are influenced by a combination of social, economic, and cultural factors. Media literacy, Internet literacy, economic capital, rational action, cultural capital, media use, and political awareness were positively associated with democratic values, while tribalism had a negative and inverse effect.

The findings are consistent with previous studies cited in the article, which identified significant relationships between cultural, social, and economic capital, literacy, media use, and democratic orientations. The study also emphasizes the importance of social capital, including trust, interaction, information, cooperation, and civic networks, for democratic stability and democratic values.

From the perspective of Weber's social action theory, citizens' actions in Wasit are shaped by social and cultural circumstances such as ethnic, linguistic, religious, and tribal sensitivities. When electoral choices are based on tribal, ethnic, or religious affiliation rather than candidates' programs and goals, rational action may shift toward traditional action. Therefore, reducing excessive tribalism while strengthening education, media and Internet literacy, cultural and economic capital, political awareness, and social networks may contribute to stronger democratic values among citizens of Wasit Province.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

References

- Alvani, Hassan, & Arjomand Siahpoosh, Eshagh. (2016). Factors affecting individuals' tendency towards democratic values among families living in Susangerd. Fourth National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, *Social and Cultural Studies*, Tehran. <https://civilica.com/doc/546880> (in Persian).
- Badawi, Tamer. (2022). The clash between Iraqi paramilitary groups allied with Iran and the Sadrist movement may lead to the incitement of tribal conflicts in southern Iraq and other areas of the country. May 17, 2022. (in Persian).
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. P. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bridoux, Jeff, & Russell, Malcolm. (2013). Liberal democracy promotion in Iraq: A model for the Middle East and North Africa? *Foreign Policy Analysis*, 9(3), 327–346.
- Clark, C. J., Liu, B. S., Winegard, B. M., & Ditto, P. H. (2019). Tribalism is human nature. *Current Directions in Psychological Science*, 28(6), 587–592.
- Coleman, James S. (1990). *The Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

- Day, Jonathan. (2022). Democracy & Justice: 14 Principles of Democracy. <https://www.liberties.eu/en/stories/principles-of-democracy/44151>.
- De Vos, M. (2020). The European Court of Justice and the march towards substantive equality in European Union anti-discrimination law. *International Journal of Discrimination and the Law*, 20(1), 62–87.
- Elbadawi, Ibrahim, & Makdisi, Samir. (2011). Democracy in the Arab World. Routledge.
- Essien, D. Essien. (2020). Ethical implications of identity politics for good governance in 21st century Nigeria. In Political Identity and Democratic Citizenship in Turbulent Times.
- Fitzgerald, J., Schauer, K., O'Neal, R. J., et al. (2023). To belong: Feeling “at home” and support for democracy. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 75(Suppl. 1), 235–258.
- Fultner, Barbara. (2011). Introduction: Communicative action and formal pragmatics. In B. Fultner (Ed.), Jürgen Habermas: Key Concepts (pp. 1–12, 54–73). Durham: Acumen.
- Funk, J. K. (2021). Beyond instrumental rationality: For a critical theory of freedom. *Estudios de Filosofía*, 63, 91–108. <https://www.redalyc.org/journal/3798/379866186005/html/>.
- Gluckman, Max. (2007). Social beliefs and individual thinking in tribal society. In R. A. Manners & D. Kaplan (Eds.), *Anthropological Theory* (pp. 453–464). Transaction Publishers.
- Habermas, Jürgen. (1984). Theory of Communicative Action. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen. (1987). Theory of Communicative Action, Volume Two: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason. Translated by Thomas A. McCarthy. Boston: Beacon Press.
- Hafeznia, Ali. (1999). Research Methodology in Humanities. Tehran: Samt Publications. (in Persian).
- Hasan, Harith. (2018). The truth about Iraq's democracy. MENASource, May 29, 2018.
- Hooshyar, Mahmood, & Rotabi, Alaeddin. (2024). Analysis of the effects of public participation and urban development: Case study of Baneh city. *Journal of Sustainable Urban and Regional Development Studies*, 5(1), 132–154. <https://www.magiran.com/volume/219226> (in Persian).
- Huweih, Mohammad. (2015). Barriers to Democracy in the Arab World. Master's thesis, Georgia State University.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2009). How development leads to democracy: What we know about modernization. *Foreign Affairs*, 88(2), 33–48. <http://www.jstor.org/stable/20699492>.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2010). Changing mass priorities: The link between modernization and democracy. *Perspectives on Politics*, 8(2), 551–567.
- Inglehart, Ronald. (2003). How solid is mass support for democracy-and how can we measure it? *Political Science and Politics*, 36(1), 51–57.
- International Republican Institute (IRI). (2020). New Iraq Poll: Despite Distrust in Institutions, Iraqis Value Democratic Process. December 15, 2020.
- Ivar, Hezhar, & Rad, Firouz. (2017). Investigating the social factors of political socialization related to the level of tendency towards democracy among native students of universities in Mahabad. *Sociological Studies*, 10(37), 25–41. (in Persian).
- Jamal, Amaney A. (2009). Barriers to Democracy: The Other Side of Social Capital in Palestine and the Arab World. Princeton University Press.
- James, Paul. (2006). Globalism, Nationalism, Tribalism: Bringing Theory Back In. London: Sage Publications.
- Kahan, D. M., Peters, E., Dawson, E. C., & Slovic, P. (2017). Motivated numeracy and enlightened self-government. *Behavioural Public Policy*, 1, 54–86.
- Kalhormohammadi, Negar, & Rahmanzadeh, Seyed Ali. (2017). Investigating the relationship between the media used and the level of tendency towards democratic values. *Iranian Social Development Studies*, 9(4), 21–38. (in Persian).
- Khatib, I. (2022). Can democratic values bring the parties to the table in a protracted Middle Eastern conflict? The attitudes of youth in the context of the Arab-Israeli conflict. *Democratization*, 29(4), 692–713.
- Kulachai, W., Lerdtomornsakul, U., & Homayyen, P. (2023). Factors influencing voting decision: A comprehensive literature review. *Social Sciences*, 12(9), 469.
- LeMoyne, Roger. (2011). Promoting Gender Equality: An Equity-Based Approach to Programming. UNICEF.
- Marsden, Peter V. (2005). The sociology of James S. Coleman. *Annual Review of Sociology*, 31(1), 1–24.
- Mirlouhi, Seyed Ali, Ashayeri, Taha, Jahanparvar, Tahereh, & Shoa Ardebili, Mojtaba. (2022).

- Study of factors affecting citizens' democratic values: A meta-analysis of research during 1383–1400. *Iranian Monthly of Political Sociology*, 5(4), 1080–1099. (in Persian).
- Møller, Jørgen, & Skaaning, Svend-Erik. (2013). Regime types and democratic sequencing. *Journal of Democracy*, 24(1), 142–155.
- Moltafat, Hossein, & Molaei, Jaber. (2025). Sociological analysis of ways to increase members' participation in cooperative companies in Ahvaz city. *Journal of Sustainable Urban and Regional Development Studies*, 6(1), 1–20. <https://www.magiran.com/volume/229845> (in Persian).
- Morshedi Estahbanati, Seyed Mehdi, Seifollahi, Seifollah, & Vosoughi, Mansour. (2018). Sociological analysis of tendency towards democracy among Tehrani citizens. *Iranian Journal of Sociology*, 19(3), 3–28. (in Persian).
- Panahi, Mohammad Hossein, & Shalchi, Somayeh. (2015). Tendency towards democracy and social factors affecting it among Tehrani citizens. *Strategic Policy Research*, 4(13), 25–41. (in Persian).
- Papaioannou, Elias, & Siourounis, Gregorios. (2008). Economic and social factors driving the third wave of democratization. *Journal of Comparative Economics*, 36(3), 365–387.
- Pargeter, Alison. (2021). Tribes, political parties, and the Iraqi elections: A shifting dynamic. September 28, 2021.
- Paul, C., Gregory, & Drew, Chris. (2024). Social Action Theory: Examples and Definition. Helpful Professor, June 17, 2024. <https://helpfulprofessor.com/social-action-theory/>.
- Pensky, Max. (2011). Historical and intellectual contexts. In B. Fultner (Ed.), Jürgen Habermas: Key Concepts (pp. 54–73). Durham: Acumen.
- Priya, Rashmi. (2023). Types of Social Action According to Max Weber. <https://www.yourarticlelibrary.com/sociology/types-of-social-action-according-to-max-weber/43755>.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78.
- Putnam, Robert D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Rahbarghazi, Mahmoud Reza, Ashnaei, Soheila, & Shahriari, Azam. (2017). Investigating the relationship between the use of virtual networks and the development of democratic political culture: A case study of Isfahan citizens. *Public Policy*, 3(2), 217–233. (in Persian).
- Rosenberg, M. M. (2013). Generally intended meaning, the 'average' actor, and Max Weber's interpretive sociology. *Max Weber Studies*, 13(1), 39. <https://doi.org/10.15543/mws/2013/1/4>.
- Ruck, D. J., Matthews, L. J., Kyritsis, T., et al. (2020). The cultural foundations of modern democracies. *Nature Human Behaviour*, 4, 265–269.
- Rudick, C. Kyle, Quiñones Valdivia, F. I., Hudachek, L., Specker, J., & Goodboy, A. K. (2019). A communication and instruction approach to embodied cultural and social capital at a public, 4-year university. *Communication Education*, 68(4), 438–459.
- Shapiro, Daniel L., & Fogel, Mikhaila. (2019). Tribalism in the Trump era: The societal resilience index. *Negotiation Journal*, 35(1), 235–241.
- Slimani, Fawzia. (2022). Social Capital and Political Participation: A Case Study of Higher Education Students in York. PhD thesis, University of York.
- Williams, D. (2006). On and off the 'Net: Scales for social capital in an online era. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), 593–628.
- Zolfaghari, Abolfazl, & Feli, Javad. (2009). Investigating the effect of individuals' position in the social space on their tendency towards democratic values: A case study of 18–29-year-old youth living in Tehran. *Social Research*, 2(5), 171–201. (in Persian).

نوع مقاله: پژوهشی

فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای

https://www.srds.ir/article_254405.html?lang=fa

دوره هفتم، شماره چهارم، پیاپی (۲۶)، زمستان ۱۴۰۵

صص ۸۳-۶۷

بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مؤثر بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک بین شهروندان استان واسط کشور عراق^۱

سجاد شمخی علی، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گرایش مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

محمد تقی سبزه‌ای*، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

محمد مبارکی، استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

اسداله نقدی، استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

حمید یحوی همدانی، استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۱۰

چکیده

زمینه و هدف: فرهنگ عشیرتی و تعلقات عشیره‌ای عامل مهمی در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و نیز در کنش‌های سیاسی کشور عراق است که ارزش‌های دموکراتیک را تحت‌الشعاع قرار داده و آنها را به حاشیه رانده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مؤثر بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک بین شهروندان استان واسط عراق انجام شده است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر یک مطالعه کاربردی و توصیفی-تحلیلی است که در پارادایم کمی و به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شهروندان استان واسط عراق به تعداد ۱,۴۱۵,۰۳۴ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۶۰۰ نفر برآورد شد. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق‌ساخته مبتنی بر مبانی نظری پژوهش استفاده شده است. روایی صوری پرسشنامه توسط اساتید و کارشناسان خبره مورد تأیید قرار گرفته و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ تأیید گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS 26 و لیزرل ۹ استفاده شد.

یافته‌ها و نتایج: مطابق یافته‌های پژوهش بین عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط همبستگی وجود داشته و عواملی چون «سواد رسانه‌ای» با شدت تأثیرگذاری ۱۶,۴٪؛ «سواد اینترنتی» با شدت تأثیرگذاری ۱۸,۲٪؛ «سرمایه اجتماعی» با شدت تأثیرگذاری ۱۲,۱٪؛ «شهروندی» با شدت تأثیرگذاری ۱۴,۳٪؛ «سرمایه فرهنگی» با شدت تأثیرگذاری ۹,۱۴٪؛ «اشتغال در بخش صنعت» با تأثیرگذاری ۱۰,۱٪ و «اشتغال در بخش خدمات» با تأثیرگذاری ۱۵٪ و «فعالیت در نهادهای مدنی» با شدت تأثیرگذاری ۱۶,۱٪ بر میزان گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیر مثبت داشته است.

واژگان کلیدی: دموکراسی، ارزش‌های دموکراتیک، استان واسط، عراق.

^۱ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک بین شهروندان استان واسط عراق» است که توسط نویسنده اول و تحت نظارت نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم و پنجم در دانشگاه بوعلی سینا، همدان (ایران) انجام شده است.

* مسئول مکاتبات: m.sabzehei@basu.ac.ir.

ارجاع به این مقاله: شمخی علی، سجاد، سبزه‌ای، محمد تقی، مبارکی، محمد، نقدی، اسداله و همدانی، حمید یحوی. (۱۴۰۵). بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مؤثر بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک بین شهروندان استان واسط کشور عراق. فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۷(۴)، ۶۷-۸۳.

مقدمه و بیان مسأله

حکومت دموکراتیک و جامعه دموکراتیک مبتنی بر یکسری اصول و ارزش‌هاست که اصطلاحاً آنها را ارزش‌های دموکراتیک می‌نامند. ارزش‌های دموکراتیک، اصول و باورهایی هستند که یک سیستم حکومتی دموکراتیک را هدایت می‌کنند و هدفشان تضمین حکومت عادلانه و فراگیر است که در آن حقوق و منافع همه افراد محترم و محافظت می‌شود. این ارزش‌ها شامل، اما نه محدود به، برابری سیاسی، آزادی‌های فردی، حمایت از حقوق بشر، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخگویی و مشارکت مردم در فرآیندهای تصمیم‌گیری است (Maximino et al., 2024).

ارزش‌های دموکراتیک به آن دسته از ارزش‌هایی اطلاق می‌شود که شیوه زندگی دموکراتیک یک جامعه را منعکس می‌کنند. این شامل ارزش‌هایی مانند احترام، برابری، انصاف و آزادی و غیره است (Essien, 2020). در واقع، عناصر خاصی باید وجود داشته باشند تا یک دموکراسی واقعاً یک دموکراسی باشد. از انتخابات آزاد و عادلانه گرفته تا حقوق بشر گرفته تا ارزش‌های اساسی مانند برابری و مسئولیت‌پذیری.

به نظر می‌رسد عوامل مختلفی گرایش شهروندان به ارزش‌های دموکراتیک را تحت تأثیر قرار داده و تمایل یا عدم تمایل آن‌ها به دموکراسی و ارزش‌های دموکراتیک را تا حدودی تعیین کند. در این راستا می‌توان از عوامل مرتبط با بستر فرهنگی و تغییرات فرهنگ سنتی، سرمایه اجتماعی و قبیله‌گرایی، برخورداری شهروندان از انواع سواد (آکادمیک، رسانه‌ای، اینترنتی و غیره)، آگاهی سیاسی، سرمایه اقتصادی، شهری شدن و کنش عقلانی و... نام برد. گرایش به دموکراسی با ارزش‌های فرهنگی شهروندان گره خورده است و ارزش‌های فرهنگی باز بودن نسبت به تنوع، تغییر به سمت دموکراسی را پیش‌بینی می‌کند. ارزش‌های فرهنگی روادار می‌تواند منجر به ظهور دموکراسی شود. همچنین رشد اقتصادی و رشد سرمایه فرهنگی می‌تواند تمایل شهروندان به دموکراسی را افزایش دهد و توسعه رسانه‌های جمعی نیز در تقویت و تثبیت دموکراسی اثرگذار است (Ruck et al, 2020).

در کشور عراق به عنوان یک کشور جهان سومی که دهه‌ها حیات اجتماعی تحت استبداد را تجربه کرده و بعد از سقوط دیکتاتوری بعث بدنبال تجربه‌ای تازه از شیوه‌های حکمرانی و مدیریت سیاسی است، عوامل اثرگذار به گرایش شهروندان به دموکراسی و ارزش‌های دموکراتیک مسأله‌ای تلقی می‌گردد که پژوهش درباره آن افق تازه‌ای پیش روی مسئولان و فعالان جامعه می‌گذارد.

یک نظرسنجی سراسری جدید از عراق توسط مرکز بینش در پژوهش‌های نظرسنجی مؤسسه بین‌المللی جمهوری خواه نشان دهنده بدبینی گسترده نسبت به آینده این کشور و بی‌اعتمادی به نهادهای سیاسی آن است. در حالی که ۴۵ درصد موافقند که دموکراسی بهترین شکل حکومت برای عراق است، ۷۷ درصد از شهروندان وضعیت کنونی دموکراسی را "بسیار بد" (۵۲ درصد) یا "تا حدودی" بد (۲۵ درصد) توصیف کردند. اعتماد به اکثر نهادها بسیار پایین است، اکثریت قریب به اتفاق به احزاب سیاسی (۹۴ درصد)، پارلمان (۸۳ درصد) و کمیسیون عالی مستقل انتخابات (۷۴ درصد) «تا حدودی» یا «بسیار زیاد» بی‌اعتماد هستند. اگرچه ۸۶ درصد از عراقی‌ها معتقدند که کشورشان فقط به نفع برخی گروه‌ها اداره می‌شود، ۶۲ درصد معتقدند که رای دادن مهم است و ۷۶ درصد برای رای دادن ثبت‌نام کرده‌اند. علاوه بر این، از ۳۶ درصد شهروندانی که فکر می‌کنند مردم عادی عراق می‌توانند بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی تأثیر بگذارند، بیش از یک سوم معتقدند که می‌توانند از طریق رأی دادن این کار را انجام دهند (IRI, 2020). بنابراین می‌توان این‌گونه استنباط کرد که حدود نیمی از مردم عراق به ارزش‌های دموکراتیک گرایش و تمایل دارند، اما ۷۷ درصد آنها وضعیت کنونی دموکراسی را نامناسب و نیازمند بهبود می‌دانند.

با وجود تمایل نیمی از مردم عراق به دموکراسی، پس از گذشت ۱۳ سال از سقوط رژیم صدام حسین، احزاب اصلی عراق هنوز با توصیف به عنوان نهادهای دموکراتیک فاصله زیادی دارند. اکثر این تشکلهای پدرسالاری هستند که توسط یک خانواده یا فرد کنترل می‌شوند و از طریق حمایت به جای ایدئولوژی یا عقاید سیاسی گروه‌بندی می‌شوند؛ به جای تبدیل شدن به احزاب شفاف، دموکراتیک و رعایت قوانین، به نظر می‌رسد که آنها راحت‌تر در مرز بین رسمی و

غیررسمی عمل کنند؛ آنها به دنبال کسب مناصب رسمی در پارلمان و دولت هستند و در عین حال شبه نظامیان و شبکه‌های تجاری را در سایه هدایت می‌کنند؛ در بالاترین رده‌های نهادهای رسمی بدون به اشتراک گذاشتن حوزه‌های نفوذ خود با دیگران نمایندگی شوند (Hasan, 2018). این موارد باعث شده است تا دموکراسی هنوز وضعیت مناسبی در عراق نداشته باشد. همچنین، گرایش احزاب عراقی به انتخابات نه تنها نتیجه درونی‌سازی ارزش‌های دموکراتیک آنها نیست بلکه ناشی از ناتوانی آنها در تسلط انفرادی بر نظام از طریق ابزارهای دیگر است. از نظر منطقی، شرکت در انتخابات کم‌هزینه‌تر از عدم شرکت در آن است. اما این فرمول پایداری نیست که دموکراسی بتواند بر اساس آن شکوفا شود، به ویژه در شرایطی که از انتخابات برای بازتولید تسلط بازیگران پاتریمونیال و عمیقاً غیردموکراتیک استفاده می‌شود و در آن نهادهای مستقلی که وظیفه وضع قوانین و نظارت را بر عهده دارند، سیاسی شده یا از اختیارات خود محروم می‌شوند. راه عراق به سوی دموکراسی هنوز طولانی است، و در حالی که انتخابات را می‌توان به عنوان یک گام رو به جلو تلقی کرد، اما بر شکنندگی‌ها و عقب‌نشینی‌هایی که ممکن است منجر به ناامیدی بیشتر از فرمول «انتخابات بدون تغییر» یا قهقرایی کامل به سمت غیرنظامی شدن شود، تاکید کرده است. - دموکراتیک به معنای زمانی است که توازن ظرفیتی که روند انتخابات بر آن استوار است به طور قابل توجهی تغییر کند. بنابراین ضرورت دارد که به تقویت ارزش‌های دموکراتیک هم در شهروندان و هم در احزاب سیاسی پرداخته شود (Hasan, 2018).

رشد شهرنشینی و مهاجرت از روستاها به شهرها می‌تواند بافتار سنتی و قبیله‌ای عراق و ساختار پاتریمونیال خانوادگی و گروهی را تضعیف نموده و شاید بتوان از طریق توسعه فرهنگ و توسعه اجتماعی-اقتصادی گرایش به دموکراسی را در جامعه عراقی تقویت نمود.

این مقاله در صدد پاسخ به سؤالات و فرضیه‌های زیر است:

کدام عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بر میزان گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط عراق موثر هستند؟

- ۱- بین سرمایه فرهنگی با گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.
- ۲- بین سرمایه اجتماعی و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.
- ۳- بین اشتغال در بخش صنعت و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.
- ۴- بین اشتغال در بخش خدمات و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.
- ۵- بین فعالیت در نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.
- ۶- بین سواد (مدرسه‌ای، رسانه‌ای و اینترنتی) و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.
- ۷- بین اقامت در شهر (شهرنشینی) و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط رابطه وجود دارد.

مبانی نظری پژوهش

در مطالعه حاضر از نظریه‌های استفاده شد که بتوانند ارزش‌های دموکراتیک شهروندان و عوامل موثر بر آن را به خوبی تبیین نمایند. در این راستا نظریه‌های کنش اجتماعی ماکس وبر با تمرکز بر انواع کنش، نظریه کنش ارتباطی یورگن هابرماس، نظریه رونالد اینگلهارت: پیوند بین مدرنیزاسیون و دموکراسی، نظریه سرمایه اجتماعی بوردیو و متغیرهای الگویی تالکوت پارسونز مورد استفاده قرار گرفته است.

- نظریه کنش اجتماعی ماکس وبر

مفهوم وبر از تیپ‌های ایده‌آل یکی از نظریات قابل توجه او است. تیپ‌های ایده‌آل مدل‌های انتزاعی هستند که برای درک پدیده‌های اجتماعی پیچیده استفاده می‌شوند. چهار نوع عمده کنش اجتماعی در جامعه‌شناسی وبر متمایز است. کنش عقلانی ممکن است ارزش محور (غیر عقلانی) باشد. مردم ممکن است براساس انگیزه‌های عاطفی یا احساسی عمل کنند یا در نهایت ممکن است درگیر کنش سنتی شوند. عقلانیت ابزاری زمانی است که افراد به شیوه‌ای کارآمد و حساب شده عمل می‌کنند، در حالی که عقلانیت ارزشی زمانی است که افراد بر اساس باورها و ارزش‌های خود عمل می‌کنند. کنش سنتی زمانی است که افراد بر اساس آداب و سنن عمل کنند، در حالی که کنش عاطفی زمانی است که افراد بر اساس عواطف و احساسات خود عمل کنند (Khatib, 2022)

- کنش عقلانی معطوف به هدف

این کنش در صورتی ممکن است مصلحت عقلی باشد که بر مبنای منطق یا دلایل علمی باشد. این عمل مستلزم کثرت پیچیده‌ای از ابزارها و اهداف است. اهداف عمل (مثلاً اهداف، ارزش‌ها) یا به عنوان وسیله‌ای برای تحقق اهداف دیگر در نظر گرفته می‌شوند یا به گونه‌ای رفتار می‌شوند که گویی به صورت عینی تنظیم شده‌اند. به این ترتیب عمل صرفاً ابزاری می‌شود. تئوری کلاسیک اقتصادی با افراد به گونه‌ای مواجه می‌شود که انگار از نظر عقلانی هدفمند هستند. بر اساس این نظریه، افراد همیشه سعی خواهند کرد تا مطلوبیت خود را به حداکثر برسانند. از نظر وبر، عمل نمی‌تواند معنادار باشد مگر اینکه هدف‌گرا باشد. کنش عقلانی در رابطه با یک هدف تقریباً با کنش منطقی پارتو مطابقت دارد (Priya, 2023).

- کنش عقلانی معطوف به ارزش

این نوع کنش مبتنی بر تعهد به مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا باورهای شخصی است. این تمایل به دنبال یک ایده‌آل است (عدالت، آزادی، صلح، حفاظت) و ناشی از احساس وظیفه یا تعهد نسبت به خانواده یا جامعه شماس است. این نوعی کنش است که به طور منظم با سیستم‌های مذهبی یا اخلاقی مرتبط است. در این سیستم‌ها، پایبندی به اصول جزمی یا اصول سیستم ارزش بالایی دارد.

- کنش عاطفی

کنش عاطفی ابزارها و پایان‌ها را با هم ترکیب می‌کند تا عمل احساسی و تکانشی شود. چنین کنشی نقطه‌ای مقابل عقلانیت است، زیرا کنشگر مربوطه نمی‌تواند ارزیابی آرام و بی‌طرفانه‌ای از رابطه بین اهداف کنش و وسایلی که ظاهراً برای خدمت به این اهداف وجود دارد، انجام دهد. بلکه خود وسایل از نظر احساسی رضایت‌بخش هستند و به خودی خود تبدیل به هدف می‌شوند. این نوع کنش ناشی از وضعیت عاطفی ذهن بازیگر است (Rosenberg, 2013).

- کنش سنتی

کنش سنتی زمانی اتفاق می‌افتد که هدف و وسیله عمل توسط عرف و سنت مشخص شود. این عملی است که توسط آداب و رسوم و باورهای دیرینه هدایت می‌شود که تبدیل به طبیعت یا عادت دوم می‌شود. کنش سنتی اغلب با جوامع پیشامدرن یا فرهنگ‌های جمع‌گرایانه مرتبط است که در آن سلسله مراتب و سنت‌های اجتماعی ارزش بالایی دارند (Funk, 2021).

– نظریه کنش ارتباطی یورگن هابرماس

هابرماس کنش ارتباطی را به عنوان برقراری تعاملات اجتماعی بین دو یا چند کنشگر اجتماعی با هدف درک و توافق متقابل تعریف می‌کند. به گفته او، این شامل فراخوانی برای اقدام با استفاده از زبان روزمره، مانند گفتن یا نوشتن، می‌شود. نظریه کنش ارتباطی سه دغدغه مرتبط با هم دارد: (۱) توسعه مفهومی از عقلانیت که دیگر به پیش‌فرض‌های ذهن‌گرایانه و فردگرایانه فلسفه مدرن و نظریه اجتماعی وابسته و محدود به آنها نباشد؛ (۲) ساخت مفهومی دو سطحی از جامعه که الگوهای زیست‌جهان و سیستم‌ها را در هم ادغام کند؛ و در نهایت، (۳) ترسیم طرحی از یک نظریه انتقادی از مدرنیته، بر اساس این پیشینه، که آسیب‌شناسی‌های آن را به گونه‌ای تحلیل و تبیین کند که به جای کنار گذاشتن پروژه روشنگری، نشان‌دهنده تغییر مسیر آن باشد (Habermas, 1984).

نظریه کنش ارتباطی یک پروژه انتقادی است که مفهومی از عقل را بازسازی می‌کند که مبتنی بر اصطلاحات ابزاری یا عینی نیست، بلکه بیشتر در یک کنش ارتباطی رهایی‌بخش است. این بازسازی پیشنهاد می‌کند که «کنش و درک انسانی را می‌توان به‌طور ثمربخشی به‌عنوان دارای ساختار زبانی تحلیل کرد» و هر گفته‌ای بر پیش‌بینی آزادی از سلطه‌ی غیرضروری تکیه دارد. از این ساختارهای زبانی ارتباط می‌توان برای ایجاد درک هنجاری از جامعه استفاده کرد. این تصور از جامعه «برای امکان‌پذیر ساختن مفهوم‌سازی بافت اجتماعی زندگی که متناسب با پارادوکس‌های مدرنیته است» استفاده می‌شود (Fultner, 2011).

به گفته هابرماس، زمانی که چهار چیز اتفاق می‌افتد، زیست‌جهان‌ها توسط رسانه‌های هدایت‌کننده مستعمره می‌شوند:

– تنوع اشکال زیست‌جهانی از بین رفته باشد (زیست‌جهانی متحد‌الاشکال توسط رسانه تبلیغ، ترویج و مستقر شود).

– نقش‌های اجتماعی متمایز و منفک شده باشند (نقش‌های اجتماعی کانالیزه شده باشند).

– پاداش و پول کافی در قالب اوقات فراغت برای کار بیگانه‌شده وجود داشته باشد.

– امیدها و رویاها از طریق مفاهیم و مسیرهای کانالیزه شده دولتی مربوط به رفاه و فرهنگ از هم تفکیک شوند.

این فرآیندها با توسعه نظام‌های مشروعیت جهانی نهادینه می‌شوند. او در اینجا محدودیت‌های یک مفهوم کاملاً قانونی از مشروعیت را نشان می‌دهد و عملاً خواستار «شکل‌گیری اراده» آنارشیستی‌تر توسط شبکه‌ها و گروه‌های خودمختار است. هدف ضد نهادها این است که برخی از بخش‌های حوزه‌های عمل سازمان‌یافته رسمی را از بین ببرند، آن‌ها را از چنگ رسانه‌های هدایت‌گر خارج کنند و این «حوزه‌های آزاد شده» را به رسانه هماهنگ‌کننده کنش برای رسیدن به تفاهم بازگردانند (Habermas, 1987).

– نظریه رونالد اینگلهارت: پیوند بین مدرنیزاسیون و دموکراسی

به نظر اینگلهارت و ولزل، نهادهای دموکراتیک را نمی‌توان به راحتی، در هر کجا و در هر زمان ایجاد کرد. آنها تنها زمانی پدیدار می‌شوند که شرایط اجتماعی و فرهنگی خاصی وجود داشته باشد. اما توسعه و نوسازی اقتصادی با ایجاد یک فرآیند خودتقویت‌کننده که مشارکت توده‌ای را در سیاست به ارمغان می‌آورد و در نتیجه دموکراسی را به طور فزاینده‌ای محتمل می‌سازد، آن شرایط را در جهت درست سوق می‌دهد (Inglehart & Welzel, 2009).

اینگلهارت بر این باور است که یک دهه از موج سوم دموکراسی‌سازی می‌گذرد که بهمنی از دموکراسی‌های جدید و نسبتاً بی‌ثبات را به وجود آورد و این سؤال را مطرح کرد که "حمایت از دموکراسی در این کشورها چقدر محکم است؟ چشم‌انداز دموکراسی در کشورهای اسلامی به ویژه ضعیف به نظر می‌رسد، باتوجه به کار برخی از نویسندگان استدلال می‌شود که ارزش‌های اساسی مردم اسلامی ممکن است با لیبرال دموکراسی ناسازگار باشد (Huntington, 1993).

(1996) اینگلهارت با استفاده از موج ۱۹۹۹-۲۰۰۱ بررسی ارزش‌های جهانی که شامل ۱۰ کشور اسلامی است، این ادعا را بررسی کرده و برای اولین بار امکان مقایسه جهان اسلام با سایر مناطق مهم فرهنگی را فراهم کرده است. به نظر او به طور شگفت‌انگیزی حمایت گسترده‌ای از دموکراسی در میان عموم مردم اسلامی – حداقل با اقدامات متعارف –

می‌بینیم. میزان تأکید مردم بر ارزش‌های ابراز وجود با شکوفایی نهادهای دموکراتیک مرتبط است. توسعه اقتصادی و سایر عوامل تاریخی منجر به تأکید فزاینده بر ارزش‌های بقا/ابراز وجود شود. این ارزش‌ها به نوبه خود چشم‌انداز جامعه را برای دموکراسی شکل می‌دهند. بنابراین، دنباله علی زیر را در نظر بگیرید:

توسعه اقتصادی ← سطوح بالاتر ارزش‌های ابراز وجود ← سطوح بالاتر دموکراسی (Inglehart & Welzel, 2009). بر اساس آزمون‌های گرنجر، آنها به این نتیجه رسیدند که توسعه اقتصادی باعث دموکراسی می‌شود، اما دموکراسی باعث توسعه اقتصادی نمی‌شود. هلیول (۱۹۹۳) به نتایج مشابهی می‌رسد. با تکیه بر این یافته‌ها، ولزل، اینگلهارت و کلینگمن (۲۰۰۳) بررسی کردند که چرا توسعه اقتصادی با دموکراسی پیش می‌رود و این فرضیه را مطرح کردند که تغییرات فرهنگی پیوند بین توسعه و دموکراسی سازی را فراهم می‌کند. ظهور ارزش‌های ابراز وجود برای نهادهای دموکراتیک مساعد است - نهادهایی که گسترده‌ترین فرصت‌ها را برای ابراز وجود ارائه می‌دهند. اگرچه میزان وجود این ارزش‌ها از جامعه‌ای به جامعه دیگر بسیار متفاوت است، به نظر می‌رسد مساله بیشتر به حوزه‌های فرهنگی مرتبط است تا غیرفرهنگی. علیرغم سنت‌های «ارزش‌های آسیایی» یا میراث فرهنگی اسلامی، ظهور جامعه فراصنعتی تأکید فزاینده‌ای بر ابراز وجود دارد، که به نوبه خود باعث افزایش تقاضای توده‌ها برای دموکراسی می‌شود (Inglehart, 2003).

- نظریه سرمایه اجتماعی

از نظر پیر بورديو سرمایه اجتماعی به طور تقلیل‌ناپذیری به طبقات و سایر اشکال قشربندی وابسته است که به نوبه خود با اشکال مختلف سود یا پیشرفت همراه است. بورديو سرمایه اجتماعی را به عنوان منابع واقعی یا مجازی انباشته شده توسط افراد یا گروه‌ها از طریق داشتن "روابط کم و بیش نهادینه شده از آشنایی و شناخت متقابل" چارچوببندی کرد (Bourdieu & Vacquant, 1992: 119)، بنابراین، سرمایه اجتماعی در فرد ساکن است و با ارتباطات اجتماعی مرتبط است که فرد می‌تواند از آنها برای پیشرفت استفاده کند. از نظر بورديو، سرمایه اجتماعی از طریق منافع حاصل از شبکه‌های اجتماعی تجلی می‌یابد، با این حال، منبع سرمایه اجتماعی از ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سرچشمه می‌گیرد که قدرت و موقعیت متفاوتی را برای افراد خاص ایجاد می‌کند. قدرت و موقعیت مفروضات بدیهی مانند هنجارهای اجتماعی را ایجاد می‌کند که به نوبه خود مزیت‌هایی را ایجاد می‌کند (Roddick et al., 2019: 438). برای درک مفهوم سرمایه اجتماعی بورديو، ضروری است که آن را در چارچوب نظری گسترده تر او قرار دهیم. جامعه‌شناسی بورديو ریشه در این ایده دارد که زندگی اجتماعی از میدان‌های مختلفی تشکیل شده است که هر کدام قوانین، پویایی قدرت و اشکال سرمایه خاص خود را دارند. افراد با استفاده از عادت خود در این میدان‌ها حرکت می‌کنند - مجموعه‌ای از تمایلات که بر اساس تجربیات گذشته و موقعیت اجتماعی آنها شکل گرفته است. بورديو سه نوع اصلی سرمایه را شناسایی می‌کند: اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی. این اشکال سرمایه نه تنها به هم مرتبط هستند، بلکه قابل تبدیل نیز هستند و بر موقعیت و قدرت فرد در حوزه‌های مختلف اجتماعی تأثیر می‌گذارند.

- متغیرهای الگوی تالکوت پارسونز

در نظام فکری پارسونز پنج دسته متغیر الگوی قرار دارد؛ مانند ۱- عام‌گرایی-خاص‌گرایی؛ ۲- پراکندگی-ویژگی؛ ۳- بی‌طرفی انفعالی-واکنش عاطفی؛ ۴- میزان تمایز-اشاعه؛ ۵- جهت‌گیری شخصی-جمعی؛ ۶- انتساب و کارایی (Parsons, 1966: 126).

عام‌گرایی-خاص‌گرایی: این‌ها به طیفی از افرادی که باید در نظر گرفته شوند اشاره دارد، در حالی که پراکندگی و ویژگی با طیفی از تعهدات مرتبط است. در مقابل، بوروکراسی با اشکال جهانی روابط مشخص می‌شود، که در آن با همه باید بی‌طرفانه و تقریباً یکسان رفتار شود. هیچ خاص‌گرایی یا طرفداری نباید به کسی تعمیم داده شود، حتی به یک دوست نزدیک یا یکی از اعضای خانواده (Wallace & Wolf, 1995: 34).

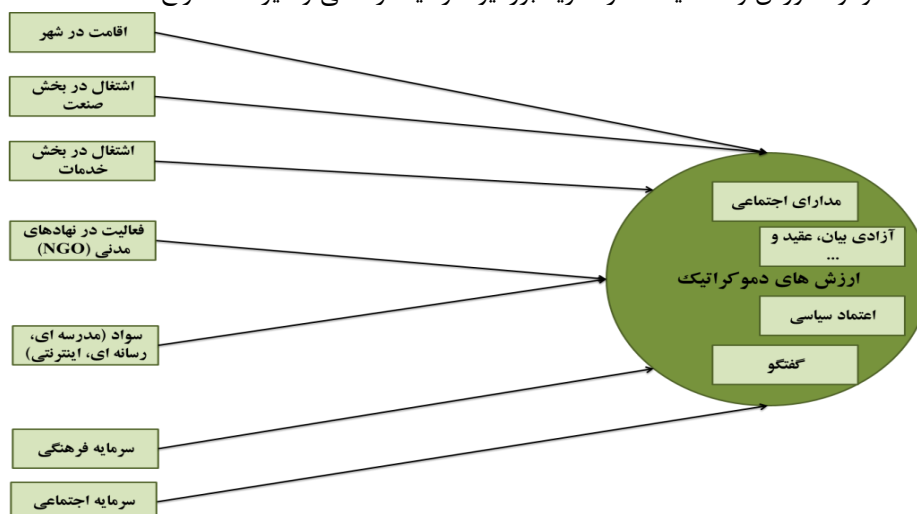
پراکندگی یا ویژگی: این‌ها به ماهیت ارتباطات اجتماعی و اینکه تعهدات در هر تعامل چقدر گسترده یا محدود است، اشاره دارد. ما برای طیف وسیعی از انواع پشتیبانی، گفتگو، فعالیت و غیره به دوستان متکی هستیم. در حالی که ممکن است محدودیت‌هایی برای چنین تعاملاتی وجود داشته باشد، این تعاملات پتانسیل مقابله با هر مجموعه‌ای از علایق و مشکلات را دارند (Coff et al., 1992: 36).

بی‌طرفی انفعالی-واکنش عاطفی: بی‌طرفی به میزان احساس یا تأثیری اطلاق می‌شود که در شکل معینی از تعامل مناسب یا مورد انتظار است. خاص‌گرایی و پراکندگی ممکن است اغلب با تأثیرپذیری همراه باشد، در حالی که تماس با سایر افراد در یک بوروکراسی ممکن است عاری از احساسات باشد و با بی‌طرفی عاطفی (انفعالی) مشخص شود. بی‌طرفی عاطفی ممکن است به نظم و انضباط شخصی و به تعویق انداختن رضایت اشاره داشته باشد. در مقابل، تأثیرپذیری می‌تواند به معنای ابراز ارضای احساسات باشد (Davis et al., 1996: 47).

جهت‌گیری شخصی-جمعی: در جایی که افراد شکلی از کنش جمعی را دنبال می‌کنند، ممکن است منافع جمعی بر منافع فردی اولویت داشته باشد. اشکال مختلف عمل مانند نوع دوستی، نیکوکاری، ایثار (در زمان جنگ) را می‌توان در اینجا گنجانند. در مقابل، بسیاری از اقتصاد و فایده‌گرایی، خودپرستی یا خودخواهی فرد را به‌عنوان مبنای اولیه‌ای فرض می‌کنند که تحلیل اجتماعی بر آن ساخته می‌شود (Davis et al., 1996: 48).

انتساب و کارایی: یک کنشگر می‌تواند یک موضوع را براساس انتساب یا کارایی آن ارزیابی کند. انتساب به ویژگی‌های افراد و اغلب ویژگی‌های ذاتی مانند جنس، قومیت، نژاد، سن، وضعیت خانوادگی یا ویژگی‌های خانواده مبدأ اشاره دارد. دستاورد به عملکرد اشاره دارد و بر موفقیت فردی تأکید دارد. به عنوان مثال، ممکن است بگوییم که شخصی به موقعیتی معتبر دست یافته است، حتی اگر وضعیت منسوب به او فقر و محرومیت باشد.

ویژگی‌های بیانی-ابزاری: پارسونز نیمه اول هر جفت را انواع بیانی ویژگی‌ها و نیمه دوم الگو را انواع ابزاری ویژگی‌ها می‌داند. جنبه‌های بیانی به «جنبه‌های یکپارچه و تنش» اشاره دارد. اینها افراد، نقش‌ها و اقدامات مربوط به مراقبت از فرهنگ و وظیفه مشترک، نحوه ادغام گروه و نحوه مدیریت و حل تنش‌ها و درگیری‌های داخلی هستند (Morgan, 1975: 29). در نهایت با توجه به نظریه‌های ذکرشده، چهارچوب نظری پژوهش به شرح شکل ۱ ترسیم شده است؛ به این ترتیب که از نظریه آلموند و وربا مفهوم فعالیت در نهادهای مدنی، اعتماد سیاسی، از نظریه اینگلهارت مفاهیم ارزش‌های دموکراتیک چون مدارای اجتماعی، آزادی بیان و عقید و ...، از نظریه نوسازی نیز اشتغال در صنعت و خدمات، شهرنشینی، گفت‌وگو، آموزش و تحصیلات، از نظریه بورديو سرمایه فرهنگی و غیره استخراج شده است.

شکل ۱. چهارچوب نظری پژوهش

Figure 1. Theoretical Framework of the Study

پیشینه پژوهش

میرلوحی و همکاران در سال ۲۰۲۲ عوامل مؤثر بر ارزش‌های دموکراتیک شهروندان را با روش فراتحلیل بررسی کرده و دریافتند که عوامل سیاسی، روانی، اقتصادی و اجتماعی با گرایش به ارزش‌های دموکراتیک رابطه معنی‌داری دارد. در پژوهش مذکور عوامل سیاسی، روانی، اقتصادی و اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل، ارزش‌های دموکراتیک متغیر وابسته و تعلق به گروه قومی متغیر تعدیلگر بوده و تعلق به گروه قومی نقش تعدیلگر منفی و کاهنده در رابطه بین عوامل چهارگانه و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک داشته است.

مرشدی استبانانی و همکاران در سال ۲۰۱۸ تحلیل جامعه‌شناختی بر گرایش به دموکراسی در بین شهروندان تهرانی با روش پیمایشی دریافتند که بین متغیرهای مستقل سن، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی و متغیر گرایش به دموکراسی رابطه‌ای معنادار وجود دارد. در مطالعه مذکور متغیرهای دموگرافیک هم چون سن و متغیرهای سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی متغیرهای مستقل و گرایش به دموکراسی متغیر وابسته بوده است.

ایوار و راد در سال ۲۰۱۷ عوامل اجتماعی جامعه‌پذیری سیاسی مرتبط با میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان را با روش پیمایشی بررسی کرده‌اند که مشارکت سیاسی، آگاهی سیاسی، اعتماد سیاسی، قوم‌گرایی و انسجام سیاسی به عنوان عوامل اجتماعی جامعه‌پذیری سیاسی در نظر گرفته شده و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک متغیر وابسته در نظر گرفته شده است.

الوانی و ارجمند سیاهپوش در سال ۲۰۱۶ عوامل مؤثر بر گرایش افراد به ارزش‌های دموکراتیک را با روش پیمایشی بررسی کرده‌اند که عوامل دموگرافیک سن، جنسیت، وضعیت اشتغال، تحصیلات، میزان درآمد متغیرهای مستقل و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک متغیر وابسته بوده است.

پناهی و شالچی در سال ۲۰۱۵ گرایش به دموکراسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن را با روش پیمایشی بررسی کرده‌اند که در پژوهش آنها گرایش به دموکراسی با توجه به مبانی نظری، با دو بعد نگرشی و رفتاری تعریف شده است. در پژوهش مذکور عوامل طبقاتی، نظیر سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی؛ عوامل فرهنگی مانند تجربه اجتماعی دموکراتیک- که خود مشتمل بر زیرشاخه‌هایی چون مدارای اجتماعی، مشارکت اجتماعی، نگرش‌های خانوادگی دموکرات بوده است -متغیرهای مستقل و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک متغیر وابسته بوده است. بعد نگرشی ارزش‌های دموکراتیک با مؤلفه‌های مدارای سیاسی، اثربخشی سیاسی و مخالفت با اقتدارگرایی و بعد رفتاری با مؤلفه‌های مشارکت سیاسی و اعتراض به اقتدارگرایی تعریف شده است.

فیتزجرالد و همکاران در سال ۲۰۲۳ در پژوهش پیمایشی خود، تأثیر تعلق به شهر را قوی‌تر از پیش‌بینی‌کننده‌های معروفی مانند وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سرمایه اجتماعی بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک می‌دانند.

پاپایانو و سیورونیس در سال ۲۰۰۸، عوامل اقتصادی و اجتماعی محرک موج سوم دموکراسی‌سازی را با روش اسنادی بررسی کرده‌اند و دریافتند که دموکراسی‌سازی در جوامع مرفه و به‌ویژه تحصیل‌کرده احتمال بیشتری دارد. توسعه اقتصادی و آموزش نیز عوامل کلیدی تعیین‌کننده شدت اصلاحات دموکراتیک و سرعت انتقال دموکراتیک هستند. همچنین، مطالعات مرتبط در نشریه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای نیز اهمیت مشارکت اجتماعی و شهروندی را نشان داده‌اند.

در مجموع می‌توان گفت: مرور پیشینه تجربی نشان می‌دهد که تاکنون پژوهشی با موضوع حاضر و بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در کشور عراق و استان واسط انجام نشده است. پژوهش‌های انجام شده در کشورها و مناطق دیگر جهان انجام شده و علاوه بر این از نظر موضوعی و گستره متغیرها نیز با پژوهش حاضر تفاوت‌هایی دارند. از نظر محتوایی اغلب پژوهش‌های انجام شده با مطالعه حاضر متفاوت هستند و شاید پژوهش اسنادی پاپایانو و سیورونیس (۲۰۰۸) را بتوان مشابه با پژوهش حاضر دانست چرا که در مطالعه مذکور کشورهای بررسی شده‌اند که پیش از این تجربه گذار از حکومت‌های کمونیستی و غیردموکراتیک را داشته و اخیراً به سمت تجربه

¹ Mirlouhi et al. (2022)

² Morshedi Estahbanati et al. (2018)

³ Ivar and Rad (2017)

⁴ Alvani and Arjomand Siahpoosh (2016)

⁵ Panahi and Shalchi (2015)

دموکراسی و حکومت‌های دموکراتیک گام برداشته‌اند. با این حال پژوهش پاپایانو و سیورونیس اسنادی بوده و از نظر روش با مطالعه حاضر متفاوت است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک مطالعه کاربردی و توصیفی-تحلیلی است که در پارادایم کمی و به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شهروندان بالای ۱۸ سال استان واسط عراق به تعداد ۱,۴۱۵,۰۳۴ نفر می‌باشد. استان واسط از شهرستان‌های کوت (۵۵۵,۹۰۴ نفر)، عزیزیه (۲۱۳,۵۹۵ نفر)، الصویره (۱۹۰,۰۷۹ نفر)، الحی (۱۳۹,۲۵۷ نفر)، نعمانیه (۱۱۹,۲۰۵ نفر)، زبیدییه (۵۶,۹۰۶ نفر)، الاحرار (۵۶,۸۰۲ نفر)، الموفقیه (۵۳,۶۱۰ نفر) و بدره (۲۹,۶۷۶ نفر) تشکیل شده است. برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده می‌شود که مطابق این فرمول حجم نمونه برابر با ۶۰۰ نفر است. نمونه‌ها به صورت تصافی انتخاب شدند.

$$n = \frac{\frac{1.96^2 0.3 \times 0.3}{0.3^2}}{1 + \frac{1}{1.415.034} \left(\frac{1.96^2 0.3 \times 0.3}{0.3^2} - 1 \right)} = 600$$

برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق‌ساخته مبتنی بر مبانی نظری پژوهش استفاده شده است. به این ترتیب که: مقیاس ارزش‌های دموکراتیک شامل شاخص‌های مدارای اجتماعی، آزادی بیان و عقیده، اعتماد سیاسی و گفتگو؛ سرمایه اجتماعی شامل ابعادی چون قبیله‌گرایی، خویشاوندگرایی، فعالیت‌های قومی و قبیله‌ای؛ سرمایه فرهنگی شامل شاخص‌های مدرک تحصیلی و سطح تحصیلات، مدارک هنری، مصرف کالاهای فرهنگی مانند کتاب-موسیقی-فیلم، مهارت در هنر، علاقه به هنر؛ شاخص‌های میزان شهرنشینی، اشتغال در بخش صنعت، اشتغال در بخش خدمات، سواد و تحصیلات دانشگاهی، عضویت در نهادهای مدنی هرکدام شامل یک مولفه پنج‌گزینه‌ای طیف لیکرت؛ سواد رسانه‌ای مشتمل بر ابعاد؛ (۱) توان دسترسی به انواع رسانه‌ها، (۲) توان تفکیک انواع محتوای رسانه‌ها، (۳) توان استفاده از مطالب رسانه‌ای در جهت اهداف خود، (۴) توانایی تحلیلی و ارزشیابی پیام‌ها، توان تفکیک اخبار فیک از اخبار درست رسانه‌ها؛ سواد اینترنتی مشتمل بر ابعاد؛ (۱) تشخیص محتوای غیرقانونی و مضر در اینترنت، (۲) توانایی برقراری ارتباط مناسب در اینترنت و (۳) توانایی محافظت از حریم خصوصی خود در اینترنت و... می‌باشد.

سنجش روایی صوری پرسشنامه توسط اساتید و کارشناسان خبره مورد سنجش و بررسی قرار گرفت به این صورت که نسخه اولیه پرسشنامه در اختیار اساتید خبره قرار گرفته و بعد از تأیید، پرسشنامه نهایی مطابق نظرات آنها تنظیم گردید. پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به شرح جدول شماره (۱) مورد تأیید قرار گرفت. در پژوهش حاضر استان واسط عراق و شهروندان این شهرستان محدوده مورد مطالعه را تشکیل می‌دهند. استان واسط (به عربی: محافظة واسط) یکی از استان‌های کشور عراق است که در شرق این کشور و در مرز این کشور با ایران قرار دارد. اکثر مردم استان واسط مسلمان و شیعه هستند. مرکز این استان، شهر کوت است. اکثریت ساکنان استان واسط اعراب شیعه هستند. در شرق شهر بدره نیز کردهای فیلی زندگی می‌کنند. یک جامعه کوچک کرد فیلی در شرق کوت وجود دارد. واحد تحلیل افراد می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ و لیزرل نسخه ۹ استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام شد که در بخش توصیفی به توصیف فرآوانی و میانگین متغیرها و در بخش استنباطی به آزمون فرضیه‌های پژوهش اقدام گردیده و از آزمون‌های همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی و تحلیل عاملی تأییدی و تحلیل مسیر استفاده شد.

جدول ۱. سنجش پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ

Table 1. Assessment of Questionnaire Reliability Using Cronbach's Alpha Coefficient

پرسشنامه	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
سواد رسانه‌ای	۱۴	۰,۸۹۰
سواد اینترنتی	۷	۰,۹۳۱
اقامت در شهر	۱	۰,۷۹۶
سرمایه اجتماعی	۱۷	۰,۸۷۶
سرمایه فرهنگی	۱۰	۰,۸۸۹
اشتغال در بخش صنعت	۱	۰,۸۶۲
اشتغال در بخش خدمات	۱	۰,۹۳۸
فعالیت در نهادهای مدنی	۱	۰,۸۸۰
گرایش به ارزش‌های دموکراتیک	۳۷	۰,۸۸۷

- یافته‌های پژوهش

- آمار توصیفی

مطابق یافته‌ها، در ارتباط با جنسیت پاسخگویان، از مجموع ۶۰۰ پاسخ‌دهنده ۶۲٪ (۳۷۲ نفر) مرد و ۳۸٪ (۲۲۸ نفر) از پاسخ‌دهندگان زن بوده‌اند. بیشترین فراوانی رده سنی افراد متعلق به رده سنی ۳۱-۴۰ سال با فراوانی ۳۷۲ نفر (۶۲٪) و کمترین فراوانی متعلق به رده سنی ۵۱-۶۰ سال با فراوانی ۵۴ نفر (۹٪) است.

جدول ۲. توزیع فراوانی نمونه از نظر سطح تحصیلات

Table 1. Frequency Distribution of the Sample by Educational Level

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی
بیسواد	90	15.0
سواد خواندن و نوشتن	294	49.0
دیپلم	66	11.0
فوق دیپلم و لیسانس	108	18.0
فوق لیسانس و دکترا	42	7.0
مجموع	600	100.0

بیشترین فراوانی سطح تحصیلات افراد مربوط به سواد خواندن و نوشتن با درصد فراوانی ۴۹ درصد (۲۹۴ نفر) و کمترین فراوانی مربوط به تحصیلات فوق لیسانس و دکترا با درصد فراوانی ۷ درصد (۴۲ نفر) بوده است.

جدول ۳. توزیع فراوانی نمونه از نظر سابقه زندگی شهری

Table 3. Frequency Distribution of the Sample by Length of Urban Residence

سابقه زندگی در شهر	فراوانی	درصد فراوانی
کمتر از ۵ سال	78	13.0
۵ تا ۱۰ سال	144	24.0
۱۰ تا ۱۵ سال	162	27.0
۱۵ تا ۲۰ سال	138	23.0
بیشتر از ۲۰ سال	78	13.0
کل	600	100.0

بیشترین فراوانی سابقه زندگی شهری مربوط به رده سابقه زندگی شهری ۱۰-۱۵ سال با فراوانی ۱۶۲ نفر (۲۷ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به رده سابقه زندگی شهری کمتر از ۵ سال و بیشتر از ۲۰ سال با فراوانی ۷۸ نفر (۱۳ درصد) بوده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی نمونه از نظر سابقه اشتغال در بخش صنعت و خدمات

Table 3. Frequency Distribution of the Sample by Employment Experience in Industry and Services

سابقه اشتغال	خدمات	صنعت	درصد فراوانی
کمتراز ۵ سال	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
کمتراز ۵ سال	191	31.8	263
۵ تا ۱۰ سال	140	23.3	149
۱۰ تا ۱۵ سال	122	20.3	113
۱۵ تا ۲۰ سال	99	16.5	46
بیشتر از ۲۰ سال	48	8.0	29
کل	600	100.0	600

بیشترین فراوانی سابقه اشتغال در بخش خدمات مربوط به رده سابقه اشتغال کمتر از ۵ سال با فراوانی ۱۹۱ نفر (۳۱٫۸ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به رده سابقه اشتغال بیشتر از ۲۰ سال با فراوانی ۴۸ نفر (۸ درصد) بوده است. بیشترین فراوانی سابقه اشتغال در بخش صنعت مربوط به رده سابقه اشتغال کمتر از ۵ سال با فراوانی ۲۶۳ نفر (۴۳٫۸ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به رده سابقه اشتغال بیشتر از ۲۰ سال با فراوانی ۲۹ نفر (۴٫۸ درصد) بوده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی نمونه از نظر مذهب

Table 4. Frequency Distribution of the Sample by Religion

مذهب	فراوانی	درصد فراوانی
اسلام شیعه	390	65.0
اسلام سنی	132	22.0
مسیحی	36	6.0
سایر مذاهب	42	7.0
مجموع	600	100.0

از مجموع ۶۰۰ پاسخ دهنده، ۳۹۰ نفر برابر با ۶۵ درصد مسلمان شیعه مذهب، ۱۳۲ نفر برابر با ۲۲ درصد مسلمان سنی مذهب، ۳۶ نفر برابر با ۶ درصد مسیحی و ۴۲ نفر برابر با ۷ درصد پیرو سایر مذاهب بوده اند.

تحلیل میانگین

جدول ۶. میانگین متغیرهای اصلی پژوهش

Table 6. Means of the Main Study Variables

متغیر	میانگین
سواد رسانه ای	3.1057
سواد اینترنتی	3.2542
اقامت در شهر	.36338
سرمایه اجتماعی	3.2625
سرمایه فرهنگی	3.2633
اشتغال در بخش صنعت	.06459

اشتغال در بخش خدمات	4288۶.
فعالیت در نهادهای مدنی	24392۳.
گرایش به ارزش‌های دموکراتیک	3.4630

در ارتباط با میانگین برخورداری پاسخگویان از متغیرهای پژوهش، میانگین کل متغیر سواد رسانه‌ای برابر با ۳,۱۰۵۷ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر سواد اینترنتی برابر با ۳,۲۵۴۲ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر شهرنشینی برابر با ۸,۳۶۳۳ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر سرمایه اجتماعی برابر با ۳,۲۶۲۵ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر اشتغال در بخش صنعت برابر با ۹,۰۶۴۵ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر اشتغال در بخش خدمات برابر با ۶,۴۲۸۸ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر فعالیت در نهادهای مدنی برابر با ۳,۲۴۳۹۲ و در سطح متوسط قرار داشته است. میانگین کل متغیر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک برابر با ۳,۴۶۳۰ و در سطح متوسط قرار داشته است.

۵-۳- نتایج آمار استنباطی

جدول ۷. آزمون رگرسیون خطی برای سنجش فرضیه‌های پژوهش

Table 6. Linear Regression Test for Evaluating the Research Hypotheses

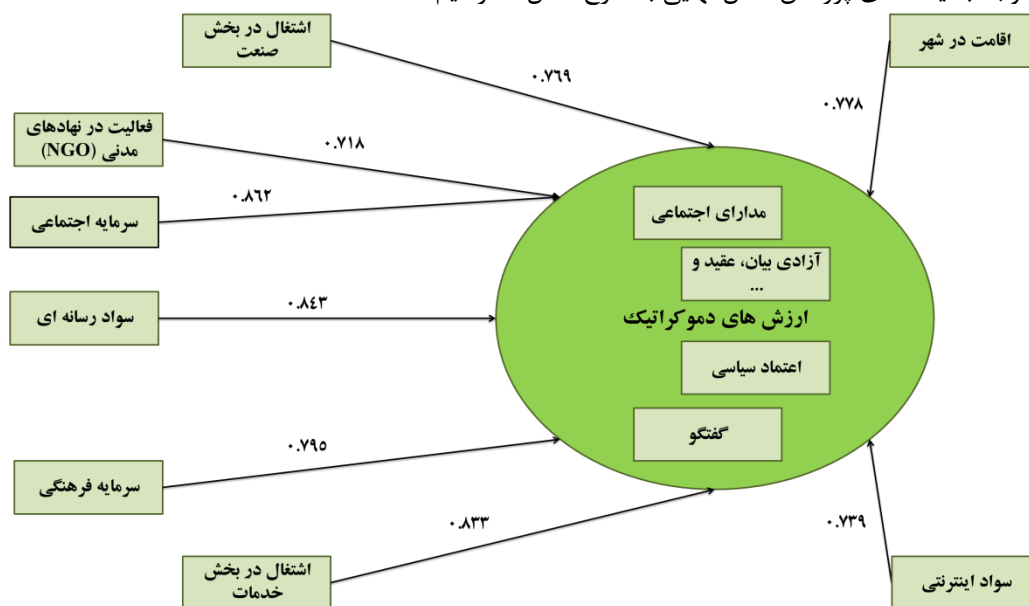
خلاصه مدل ^b				
مدل	همبستگی	Rمربعات	مربعات R تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
۱	.۶۴۸ ^a	.۳۴۱	.۳۳۶	.۱۶۱۴۱
ANOVA ^a				
مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F
رگرسیون	۲.۱۱۳	۱۰	.۲۱۱	۱۸.۱۱۰
باقی مانده	۱۵.۳۴۶	۵۸۹	.۰۲۶	
کل	۱۷.۴۵۹	۵۹۹		
ضرایب ^a				
مدل	ضرایب استاندارد نشده	Std. Error	ضرایب استاندارد شده	t
	B		بتا	معنیداری
ثابت	۳.۰۷۹	.۰۶۶		۴۶.۶۶۰
سواد رسانه‌ای	.۰۲۵	.۰۰۶	.۱۶۴	۴.۰۰۶
سواد اینترنتی	.۰۲۸	.۰۰۶	.۱۸۲	۴.۴۹۵
اقامت در شهر	.۰۰۷	.۰۰۷	.۱۴۳	۲.۹۷۶
سرمایه اجتماعی	.۰۰۳	.۰۰۷	.۱۲۱	۳.۴۹۹
سرمایه فرهنگی	.۰۲۶	.۰۰۸	.۱۴۹	۳.۳۴۹
اشتغال در بخش صنعت	.۰۱۶	.۰۰۷	.۱۰۱	۲.۴۵۳
اشتغال در بخش خدمات	.۰۰۷	.۰۰۶	.۱۵۰	۱.۲۳۳
فعالیت در نهادهای مدنی	.۰۰۹	.۰۰۷	.۱۶۱	۳.۳۴۶

a. متغیر وابسته: ارزش‌های دموکراتیک

در جدول ۷، بخش اول جدول خلاصه مدل برای فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. میزان همبستگی (R) برابر با ۰.۶۴۸ است که باتوجه به آن، بین عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط همبستگی متوسطی وجود دارد. همبستگی متوسط است چرا که میزان همبستگی از -۱ تا +۱ متغیر بوده و هرچقدر ضریب R به این دو میزان نزدیکتر باشد شدت همبستگی بیشتر خواهد بود. مربعات R تعدیل شده یا ضریب تعیین هم نشان‌دهنده ضریب تعیین‌کنندگی متغیر مستقل در تغییرات متغیر وابسته است. براین اساس عوامل اجتماعی و فرهنگی و سیاسی به میزان ۳۳.۶ درصد تعیین‌کننده تغییرات در میزان گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در میان شهروندان استان واسط عراق است. بخش دوم جدول ۶ به بررسی آزمون فیشر (F) پرداخته است که صحت کلی معادله رگرسیون را می‌سنجد. باتوجه به اینکه معناداری $F = ۰.۰۰۰$ و کمتر از ۰.۰۵ (سطح قابل قبول خطا) می‌باشد صحت کلی مدل تأیید می‌گردد و نتایج حاصل از مدل معتبر است. بخش سوم جدول ۲ ضرایب رگرسیون را نشان داده است. در این جدول ضریب معناداری ۰.۰۰۰ شده و بنابراین فرضیه کلی پژوهش مورد تأیید قرار گرفته و عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. در بخش سوم جدول مذکور، ستون ضریب بتا به پژوهشگر کمک می‌کند تا سهم نسبی متغیر مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته را مشخص نماید و به عبارتی بتواند تعیین کند که متغیر مستقل چقدر بر متغیر وابسته تأثیر گذاشته است.

براین اساس، در ارتباط با فرضیه اول پژوهش؛ سواد رسانه‌ای با معناداری ۰.۰۰۰ و شدت تأثیرگذاری ۱۶.۴٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. در ارتباط با فرضیه دوم؛ سواد اینترنتی با معناداری ۰.۰۰۰ و شدت تأثیرگذاری ۱۸.۲٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. این بدان معناست که رشد سواد رسانه‌ای و سواد اینترنتی شهروندان می‌تواند گرایش به ارزش‌های دموکراتیک را در آنها افزایش دهد. در ارتباط با فرضیه سوم؛ شهرنشینی با معناداری ۰.۰۱۳ و شدت تأثیرگذاری ۱۴.۳٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. این بدان معناست که شهروندان استان واسط خصوصاً ساکنان شهرها به واسطه زندگی در شهر که مستلزم انجام کنش‌های عقلانی است، گرایش بیشتری به ارزش‌های دموکراتیک پیدا کرده‌اند. در ارتباط با فرضیه چهارم؛ سرمایه اجتماعی با معناداری ۰.۰۰۲ و شدت تأثیرگذاری ۱۲.۱٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. در ارتباط با فرضیه پنجم؛ سرمایه فرهنگی با معناداری ۰.۰۰۱ و شدت تأثیرگذاری ۱۴.۹٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. به عبارت دیگر ارتباط دوسویه دموکراسی با رشد اقتصادی و فرهنگی و بهبود سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی شهروندان باعث شده است هرچه سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی افراد افزایش داشته، گرایش آنها به ارزش‌های دموکراتیک نیز رشد داشته است. در ارتباط با فرضیه ششم؛ اشتغال در بخش صنعت با معناداری ۰.۰۱۴ و شدت تأثیرگذاری ۱۰.۱٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. به عبارت بهتر، هرچقدر شهروندان بیشتر در بخش صنعت اشتغال داشته باشند، گرایش بیشتری به ارزش‌های دموکراتیک از خود نشان داده‌اند. در ارتباط با فرضیه هفتم؛ اشتغال در بخش خدمات با معناداری ۰.۰۲۲ و شدت تأثیرگذاری ۱۵٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. در ارتباط با فرضیه هشتم؛ فعالیت در نهادهای مدنی با معناداری ۰.۰۰۰ و شدت تأثیرگذاری ۱۶.۱٪، بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیرگذار است. که این ضریب مستقیم و مثبت است یعنی با افزایش فعالیت در نهادهای مدنی در بین شهروندان استان واسط گرایش آنها به ارزش‌های دموکراتیک افزایش پیدا می‌کند.

باتوجه به یافته‌های پژوهش، مدل نهایی به شرح شکل ۲ ترسیم شد.

شکل ۲. مدل نهایی پژوهش

Figure 2. Final Research Model

نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مؤثر در گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط در کشور عراق انجام شده است. گرایش شهروندان به ارزش‌های دموکراتیک از عوامل دوام و قوام دموکراسی در جوامع محسوب می‌شود. کشور عراق به عنوان کشوری که بعد از سقوط نظام بعث جسته و گریخته نوعی از حاکمیت و دولت دموکراتیک را تجربه کرده که تقسیم قدرت در آن مبتنی بر انتخابات و براساس رأی مردم و نمایندگان منتخب مردم است. با این حال و نتیجه انتخابات تحت تأثیر عواملی چون مذهب و قومیت قرار داشته و اغلب رئیس‌جمهور از گردها انتخاب شده و نخست‌وزیر از میان شیعیان و رئیس مجلس از بین نمایندگان اهل سنت برگزیده می‌شود. این امر دموکراسی و فعالیت‌های دموکراتیک و گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در شهروندان عراقی را تحت‌الشعاع قرار داده است و مسائل خاص خود را در سپهر سیاسی عراق و کنش‌های سیاسی شهروندان عراقی می‌آفریند. از طرفی در استان‌هایی مانند کرکوک رقابت‌های قومیتی-مذهبی بین کردها، اعراب سنی، ترکمن‌های شیعه، و در بغداد، بابل، موصل و واسط رقابت بین کردها، شیعیان و اهل سنت وجود دارد و کم و کیف انتخابات و احیاناً کنش‌های سیاسی شهروندان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. از این رو پژوهش حاضر در نظر داشت ضمن سنجش میزان برخورداری شهروندان شهرستان‌های مختلف استان واسط از متغیرهای موردنظر- که جملگی مرتبط با گرایش به ارزش‌های دموکراتیک هستند- عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اثرگذار بر گرایش شهروندان استان واسط به ارزش‌های دموکراتیک را شناسایی نماید.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که میزان گرایش شهروندان استان واسط عراق به ارزش‌های دموکراتیک متأثر از عوامل اجتماعی مختلفی است و عوامل اجتماعی بر میزان گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیر مثبت داشته‌اند. همچنین «قبیله‌گرایی» بر گرایش به ارزش‌های دموکراتیک در بین شهروندان استان واسط تأثیر منفی و معکوس داشته است به طوری که با افزایش قبیله‌گرایی در بین شهروندان استان واسط گرایش آنها به ارزش‌های دموکراتیک کاسته می‌شود. مطابق نظریه کنش اجتماعی ماکس وبر، انسان‌ها کنش‌های خود را با توجه به زمینه‌های اجتماعی و چگونگی تأثیر آن بر افراد دیگر تغییر می‌دهند. از نظر او، هنگامی که یک واکنش بالقوه مطلوب نیست، کنش بر این اساس اصلاح می‌شود. براین اساس می‌توان گفت: کنش‌های شهروندان استان واسط با توجه زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی مانند حساسیت‌های قومی و زبانی و مذهبی تعیین می‌شود. از این منظر چنانچه شهروندان بر مبنای گرایش به ارزش‌های دموکراتیک رأی بدهند اما کاندیدای پیروز فردی از قومیت یا مذهب یا قبیله

خودشان نباشد ممکن است از این شیوه کنش سرخورده شوند یا اینکه بخاطر این نوع کنش مورد سرزنش اقوام، اهل قبیله یا همزیانان و هم مذهب‌های خود قرار گیرند - چرا که پیروزی کاندیدای قبیله‌ای یا قومیتی یا مذهبی برای بخش اعظم جامعه اهمیت دارد. این مساله موجب می‌شود که شهروندان استان واسط از کنش عقلانی - رأی دادن براساس برنامه‌ها و اهداف کاندیداها - به سمت نوعی کنش تمایل پیدا کنند که ماکس وبر آن را کنش سنتی می‌نامد. به نظر وبر، مردم ممکن است براساس انگیزه‌های عاطفی یا احساسی عمل کنند یا در نهایت ممکن است درگیر کنش سنتی شوند. کنش سنتی زمانی است که افراد بر اساس آداب و سنن مثلاً رسوم طایفه‌ای و قبیله‌ای عمل کنند و بنابراین به کاندیدایی رأی بدهند که حامی و حافظ جایگاه قبیله و ارزش‌های آن باشد. یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج مطالعات پیشین از جمله، Mirlouhi et al. (2022)؛ Morshedi Estahbanati et al. (2018)؛ Ivar and Rad (2017)؛ Panahi and Shalchi (2015)؛ Zolfaghari and Feli (2009)؛ فیتزجرالد و همکاران (2023) و ... هم‌خوانی دارد که در بررسی عوامل اجتماعی اثرگذار بر گرایش به دموکراسی نشان دادند بین انواع سرمایه فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی، سواد، استفاده از رسانه‌ها و ... و گرایش به دموکراسی و ارزش‌های دموکراتیک رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

عوامل مختلفی می‌تواند گرایش شهروندان به کنش‌های دموکراتیک و بنابراین ارزش‌های دموکراتیک تحت تأثیر قرار دهد و به عنوان محرک دموکراسی عمل نماید. مطابق نتایج پژوهش حاضر، سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی از جمله این عوامل هستند. ایده کلی سرمایه اجتماعی از نظر توماس ساندر این است که اگر به اندازه کافی روابط قوی داشته باشید، شبکه شما می‌تواند در یک مقطع زمانی به شما در انجام کاری کمک کند - چه آن کار بستن قرارداد یا ملاقات با همسر آینده باشد چه جذب آرای مردم به عنوان کاندیدای پیروز یک انتخابات. از نظر ساندر سرمایه اجتماعی بر مزایای خاصی که ناشی از اعتماد، تعامل، اطلاعات و همکاری مرتبط با شبکه‌های اجتماعی است، تأکید می‌کند. به نظر رابرت پاتنام (۱۹۹۳)، از آنجایی که کنش اقتصادی و سیاسی «در شبکه‌های متراکم جمعی جاسازی شده است، انگیزه‌های فرصت‌طلبی کاهش می‌یابد». شبکه‌های مشارکت مدنی «موفقیت‌های گذشته در همکاری را مجسم می‌کنند» و این به عنوان «الگوی فرهنگی برای همکاری‌های آینده» عمل می‌کند. در این شرایط شهروندان انتظار دارند و نمایندگان دولت صالح و پاسخگو را ارائه می‌دهند. این یک نکته مهم در ثبات و پایداری دموکراسی و ارزش‌های دموکراتیک شهروندان است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در مقاله به شکل توضیح داده شده از سوی مجله، مورد تأیید نویسندگان این مقاله است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر فاقد حمایت مالی است.

سپاسگزاری

از کلیه کسانی که در مراحل مختلف نوشتن این مقاله با نظرات خود ما را یاری دادند، سپاسگزاری می‌کنیم.

References:

- Alvani, Hassan, & Arjomand Siahpoosh, Eshagh. (2016). Factors affecting individuals' tendency towards democratic values among families living in Susangerd. Fourth National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies, Tehran. <https://civilica.com/doc/546880> (in Persian).

- Badawi, Tamer. (2022). The clash between Iraqi paramilitary groups allied with Iran and the Sadrist movement may lead to the incitement of tribal conflicts in southern Iraq and other areas of the country. May 17,2022. (in Persian).
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. P. D.(1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*.Chicago: University of Chicago Press.
- Bridoux, Jeff, & Russell, Malcolm. (2013). Liberal democracy promotion in Iraq: A model for the Middle East and North Africa? *Foreign Policy Analysis*, 9(3), 327–346.
- Clark, C. J., Liu, B. S., Winegard, B. M., & Ditto, P. H. (2019). Tribalism is human nature. *Current Directions in Psychological Science*, 28(6), 587–592.
- Coleman, James S. (1990). *The Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Day, Jonathan. (2022). Democracy & Justice: 14 Principles of Democracy. <https://www.liberties.eu/en/stories/principles-of-democracy/44151>.
- De Vos, M. (2020). The European Court of Justice and the march towards substantive equality in European Union anti-discrimination law. *International Journal of Discrimination and the Law*, 20(1), 62–87.
- Elbadawi, Ibrahim, & Makdisi, Samir. (2011). *Democracy in the Arab World*. Routledge.
- Essien, D. Essien. (2020). Ethical implications of identity politics for good governance in 21st century Nigeria. In *Political Identity and Democratic Citizenship in Turbulent Times*.
- Fitzgerald, J., Schauer, K., O’Neal, R. J., et al. (2023). To belong: Feeling “at home” and support for democracy. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 75(Suppl. 1), 235–258.
- Fultner, Barbara. (2011). Introduction: Communicative action and formal pragmatics. In B. Fultner (Ed.), *Jürgen Habermas: Key Concepts* (pp. 1–12,54–73). Durham: Acumen.
- Funk, J. K. (2021). Beyond instrumental rationality: For a critical theory of freedom. *Estudios de Filosofía*, 63, 91–108. <https://www.redalyc.org/journal/3798/379866186005/html/>.
- Gluckman, Max. (2007). Social beliefs and individual thinking in tribal society. In R. A. Manners & D. Kaplan (Eds.), *Anthropological Theory* (pp. 453–464). Transaction Publishers.
- Habermas, Jürgen. (1984). *Theory of Communicative Action*. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen. (1987). *Theory of Communicative Action, Volume Two: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Translated by Thomas A. McCarthy. Boston: Beacon Press.
- Hafeznia, Ali. (1999). *Research Methodology in Humanities*. Tehran: Samt Publications. (in Persian).
- Hasan, Harith. (2018). The truth about Iraq’s democracy. MENASource, May 29, 2018.
- Hooshyar, Mahmood, & Rotabi, Alaeddin. (2024). Analysis of the effects of public participation and urban development: Case study of Baneh city. *Journal of Sustainable Urban and Regional Development Studies*,5(1),132–154. <https://www.magiran.com/volume/219226> (in Persian).

- Huweih, Mohammad. (2015). Barriers to Democracy in the Arab World. Master's thesis, Georgia State University.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2009). How development leads to democracy: What we know about modernization. *Foreign Affairs*, 88(2), 33–48. <http://www.jstor.org/stable/20699492>.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2010). Changing mass priorities: The link between modernization and democracy. *Perspectives on Politics*, 8(2), 551–567.
- Inglehart, Ronald. (2003). How solid is mass support for democracy-and how can we measure it? *Political Science and Politics*, 36(1), 51–57.
- International Republican Institute (IRI). (2020). New Iraq Poll: Despite Distrust in Institutions, Iraqis Value Democratic Process. December 15, 2020.
- Ivar, Hezhar, & Rad, Firouz. (2017). Investigating the social factors of political socialization related to the level of tendency towards democracy among native students of universities in Mahabad. *Sociological Studies*, 10(37), 25–41. (in Persian).
- Jamal, Amaney A. (2009). Barriers to Democracy: The Other Side of Social Capital in Palestine and the Arab World. Princeton University Press.
- James, Paul. (2006). Globalism, Nationalism, Tribalism: Bringing Theory Back In. London: Sage Publications.
- Kahan, D. M., Peters, E., Dawson, E. C., & Slovic, P. (2017). Motivated numeracy and enlightened self-government. *Behavioural Public Policy*, 1, 54–86.
- Kalhormohammadi, Negar, & Rahmanzadeh, Seyed Ali. (2017). Investigating the relationship between the media used and the level of tendency towards democratic values. *Iranian Social Development Studies*, 9(4), 21–38. (in Persian).
- Khatib, I. (2022). Can democratic values bring the parties to the table in a protracted Middle Eastern conflict? The attitudes of youth in the context of the Arab-Israeli conflict. *Democratization*, 29(4), 692–713.
- Kulachai, W., Lerdtomornsakul, U., & Homyamyen, P. (2023). Factors influencing voting decision: A comprehensive literature review. *Social Sciences*, 12(9), 469.
- LeMoyne, Roger. (2011). Promoting Gender Equality: An Equity-Based Approach to Programming. UNICEF.
- Marsden, Peter V. (2005). The sociology of James S. Coleman. *Annual Review of Sociology*, 31(1), 1–24.
- Mirlouhi, Seyed Ali, Ashayeri, Taha, Jahanparvar, Tahereh, & Shoa Ardebili, Mojtaba. (2022). Study of factors affecting citizens' democratic values: A meta-analysis of research during 1383–1400. *Iranian Monthly of Political Sociology*, 5(4), 1080–1099. (in Persian).
- Møller, Jørgen, & Skaaning, Svend-Erik. (2013). Regime types and democratic sequencing. *Journal of Democracy*, 24(1), 142–155.
- Moltafat, Hossein, & Molaei, Jaber. (2025). Sociological analysis of ways to increase members' participation in cooperative companies in Ahvaz city. *Journal of Sustainable Urban and Regional Development Studies*, 6(1), 1–20. <https://www.magiran.com/volume/229845> (in Persian).
- Morshedi Estahbanati, Seyed Mehdi, Seifollahi, Seifollah, & Vosoughi, Mansour. (2018). Sociological analysis of tendency towards democracy among Tehrani citizens. *Iranian Journal of Sociology*, 19(3), 3–28. (in Persian).
- Panahi, Mohammad Hossein, & Shalchi, Somayeh. (2015). Tendency towards democracy and social factors affecting it among Tehrani citizens. *Strategic Policy Research*, 4(13), 25–41. (in Persian).

- Papaioannou, Elias, & Siourounis, Gregorios. (2008). Economic and social factors driving the third wave of democratization. *Journal of Comparative Economics*, 36(3), 365–387.
- Pargeter, Alison. (2021). Tribes, political parties, and the Iraqi elections: A shifting dynamic. September 28, 2021.
- Paul, C., Gregory, & Drew, Chris. (2024). Social Action Theory: Examples and Definition. Helpful Professor, June 17, 2024. <https://helpfulprofessor.com/social-action-theory/>.
- Pensky, Max. (2011). Historical and intellectual contexts. In B. Fultner (Ed.), Jürgen Habermas: Key Concepts (pp. 54–73). Durham: Acumen.
- Priya, Rashmi. (2023). Types of Social Action According to Max Weber. <https://www.yourarticlelibrary.com/sociology/types-of-social-action-according-to-max-weber/43755>.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78.
- Putnam, Robert D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Rahbarghazi, Mahmoud Reza, Ashnaei, Soheila, & Shahriari, Azam. (2017). Investigating the relationship between the use of virtual networks and the development of democratic political culture: A case study of Isfahan citizens. *Public Policy*, 3(2), 217–233. (in Persian).
- Rosenberg, M. M. (2013). Generally intended meaning, the 'average' actor, and Max Weber's interpretive sociology. *Max Weber Studies*, 13(1), 39. <https://doi.org/10.15543/mws/2013/1/4>.
- Ruck, D. J., Matthews, L. J., Kyritsis, T., et al. (2020). The cultural foundations of modern democracies. *Nature Human Behaviour*, 4, 265–269.
- Rudick, C. Kyle, Quiñones Valdivia, F. I., Hudachek, L., Specker, J., & Goodboy, A. K. (2019). A communication and instruction approach to embodied cultural and social capital at a public, 4-year university. *Communication Education*, 68(4), 438–459.
- Shapiro, Daniel L., & Fogel, Mikhaila. (2019). Tribalism in the Trump era: The societal resilience index. *Negotiation Journal*, 35(1), 235–241.
- Slimani, Fawzia. (2022). *Social Capital and Political Participation: A Case Study of Higher Education Students in York*. PhD thesis, University of York.
- Williams, D. (2006). On and off the 'Net: Scales for social capital in an online era. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), 593–628.
- Zolfaghari, Abolfazl, & Feli, Javad. (2009). Investigating the effect of individuals' position in the social space on their tendency towards democratic values: A case study of 18–29-year-old youth living in Tehran. *Social Research*, 2(5), 171–201. (in Persian).

COPYRIGHTS

© The Author(s). This is an open access article under the CC BY-NC license:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Publisher: *Private with Cooperation Iranian Geography and Urban Planning Association.*